

Fahruddin Er-Razî'nin Mefatihü'l Gayb'ında Bir Ulumu'l Kur'an Bahsi Olarak Fedâilu'l Kur'an Ve Kur'an Okuma Adabı*

Enver Bayram**

Özet

Kur'an ilimlerinin önemli konularından bir tanesi de fedâilu'l-Kur'an konusudur. Kur'an'ın üstünlüğü, şerefi ve meziyetiyle ilgili rivayetler fedâilu'l-Kur'an'ın ilgilendiği konulardır. Razi'de ayetleri tefsir ederken bu rivayetlerden faydalanmıştır. Ayrıca Kur'an'ın okunma âdabına değinmiştir. Biz de bu çalışmamızda Razi'nin konuyu nasıl ve hangi ölçüler içerisinde ele aldığını ifade etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Fedâilu'l-Kur'an, Ulumu'l-Kur'an, Razi.

Fadail al-Qur'an As A Subject Of Ulum al-Qur'an In Fahr al-Din al-Razi's Tafsir "Mafatih Al-Ghayb"

Abstract

Fadail al-Qur'an is one of the important subjects of the sciences of the Qur'an. Fadail al-Qur'an contains several matters such as supremacy and virtue of the Qur'an. While Razi was interpreting ayats of the Qur'an, he utilized the accounts related to these matters. He also mentioned the propriety of Quran recitation. In this article, we are examining thoroughly how Razi explained Fadail al-Qur'an.

Keywords: The Qur'an, Fadail al-Qur'an, Ulum al-Qur'an, al-Razi.

* Bu makale "Fahredden er-Râzi'nin et-Tefsiru'l-Kebir'inde Tefsir Usûlü Uygulaması" adlı doktora tezimiz dikkate alınarak hazırlanmıştır.

**Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü, enver.bayram@gop.edu.tr

Giriş

Kur'an, insanlığa gönderilmiş son ilahi mesajdır. Kendisine inananları dünya ve ahiret saadetine ulaştıracak olan yegâne kaynaktır. Bunun için İslam âlimleri Kur'an'a büyük bir itina göstermişler ve tedvin döneminden itibaren Kur'an'ın inişi, kıraatı, kitâbeti, muhkem-müteşabihi, nâsîh-mensûhu, i'cazı, sebep-i nüzûlü ve fazileti gibi konuları eserlerinde ele almışlardır.

Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak üzere yazılan Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü, günümüzde farklı konular arasında yer alan bilgilerden ziyade, konuların birçoğunu bir arada inceleyen Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü kitaplarından araştırılmaktadır. Bunun yanında bazı tefsir mukaddimleri de son dönemde Tefsir üsulü ve Ulumu'l-Kur'an araştırmacılarının dikkatini çekmiş durumdadır. Bu sebeplere binaen biz, meşhur müfessir Fahrüddin Râzî'nin, tefsirinde Fedâilu'l-Kur'an meselesine yaklaşımını ele alıp incelemiş olacağız.

1. Ulûmu'l Kur'an Kavramı

“Ulûmu'l Kur'an” (Kur'an İlimleri) kavramı bir izafet olup, “ulum” kelimesi, sözlükte bilmek ve anlamak manasına gelen “ilim” kelimesinin çoğuludur.¹ İstilah da ise “meseleleri delilleriyle idrâk etme” anlamında kullanılmaktadır.²

Kur'an kelimesinin türediği kök hakkında farklı görüşler olmasına rağmen, alimlerce en çok tercih edilen görüş, “okudu” manasını ifade eden “قرأ” fiilinden türemiş “فعلان” vezninde bir mastardır.³ Terim olarak ise, “Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla indirilip mushaflara yazılan, tevâtüren nakledilen ve okunmasıyla ibadet edilen müciz bir kelâmdır.” diye tarif edilmiştir.⁴

Kur'an İlimleri (Ulûmu'l-Kur'an) tamlaması başlangıçta, esas itibariyle Kur'an'ın anlaşılmasına yarayan ve ona dayanan bütün ilimleri kapsarken, daha sonra belli konuların işlendiği bir ilim dalının adı olarak Kur'an'la doğrudan ilgili olan disiplinleri ifade etmek üzere tedricen terimleşmiştir.⁵ Buna göre “Ulûmu'l-Kur'an” ifadesi, inişi, tertibi, toplanması, yazılması, okunması, tefsiri, i'cazı, nâsihi, mensûhu, hakkındaki şüphelerin giderilmesi açısından Kur'an ile ilgili olan ilimler” şeklinde tarif edilmiş⁶ ve Kur'an'ı anlama çabası sürecinde ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır.⁷ Konusu, her yönüyle Kur'an olan, Kur'an'la ilgili veya Kur'an'ın içerdiği ilim ve

¹ Ebu'l Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ensâri İbn Mânzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut ts., c. XII, s. 417.

² Muhammed b. A'la b. Ali el-Farukî el-Hanefî Tahânevî, *Keşşâfu Istilahâti'l-Fünûn*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, c. II, s.1055.

³ Muhammed Abdülazîm Zürcânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an*, Mısır ts, c. I, s. 471.

⁴ Zürcânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an*, c. I, s.19.

⁵ Ahmet Nedîm Serinsu, *Kur'an ve Bağlam*, Şule Yayınları, İstanbul 2008, ss. 30-45.

⁶ Zürcânî, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an*, c. I, s. 27.

⁷ Serinsu, *Kur'an ve Bağlam*, ss. 30-45.

araştırmalardan oluşan ve Kur'an'ın en doğru şekilde anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir bilgi alanıdır.⁸

Kur'an ilimlerinin sayısı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde 47 Kur'an ilmini incelemekte ve bu ilimlerin belli bir sayıyla sınırlandırılmayacağını da belirtmektedir.⁹ Suyûtî ise, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde 80 adet Kur'an İlmini incelemekte ve tıp, astronomi, fizik, kimya bilimlerine müstakil bir başlık açmaktadır.¹⁰ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ise, *Kânûnu't-Te'vil* adlı eserinde Kur'an ilimlerinin sayısını 77450 olarak belirtmiştir.¹¹ Bazılarına göre ise, Kur'an'ın kelimeleri sayısınca "Kur'an ilmi" vardır.¹² Kur'an İlimleri Kur'an'ın daha iyi anlaşılıp bilinmesini hedef edindiğinden bu ilimlere dahil edilen ilimlerin sayısındaki artış normal karşılanmalıdır. Çünkü; Kur'an'la ilgilenen her ilim adamı çağının fikrî ve ilmî düzeydeki bilgisi ışığında olaya müdahil olacak, dolayısıyla da Kur'an ilimlerine eklenen disiplinlerin sayısında bir artış yaşanacaktır.¹³

2. Fadâilu'l-Kur'ân

Fedâil, "fazilet" kelimesinin çoğuludur. Fazilet, üstünlük, meziyet ve şeref anlamındadır. Buna göre fedâilu'l-Kur'ân, "Kur'an'ın yüceliği, üstünlüğü, meziyet ve şerefi" demektir.¹⁴ Yine fedâilu'l-Kur'ân, "Kur'an-ı Kerim'in üstünlüklerini, onun tamamını veya bazı sure ya da âyetlerini öğrenip okuyan, öğreten, dinleyen, ezberleyenlerle hükümlerine göre amel edenlerin kazanacağı sevapları, bazı sure ya da âyetlerinin şifalı oluşuna dair âyet ve hadislerde verilen bilgileri ifade etmektedir."¹⁵

Fazilet hadisleri Kur'an'ın bütününe ya da surelerin faziletine yönelik olarak rivayet edilmiştir. Kur'an'ın bütününe yönelik olarak zikredilen, "Kur'an'ı öğreniniz. Muhakkak ki o, kıyamet günü ehline ne güzel şefaatçidir."¹⁶, "İçinde (hafızasında) Kur'an'dan bir şey bulunmayan kimse harap olmuş bir ev gibidir."¹⁷ gibi hadisler güvenilir hadis kitaplarında yer almakta ve sahih olarak değerlendirilmektedir.¹⁸

⁸ Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, s. 46.

⁹ Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Darü İhyai'l-kütübi'l-arabiyye, Beyrut 1376h., c. I, s. 13.

¹⁰ Celaleddin Abdurrahman es-Suyuti, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, tah. Said el-Mendub, Daru'l-Fikr, Lübnan, 1416h., ss. 1-540; Subhi Sâlih, *Mebahis fi Ulumi'l Kur'an*, Beyrut 1985, s. 123; Zürcânî, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, c. I, s. 26.

¹¹ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Kânûnu't-Te'vil*, tah. Muhammed Süleyman, Daru'l-kıbleti li's-Segafeti'l-İslamiyye, Beyrut 1986, s. 540.

¹² Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, c. I, s. 13.

¹³ Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, s. 38.

¹⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. XII, s. 524; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, MÜİF Yay., 7. bs., İstanbul 2008, s. 215.

¹⁵ Abdullah Aydemir, "Fezâilü'l-Kur'an", *DİA*, İstanbul 1995, c. 12, s. 532.

¹⁶ Dârimî, *Fedâilu'l-Kur'an*, 1.

¹⁷ Tirmizi, Sünen, *Sevâbu'l-Kur'an*, 18.

¹⁸ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İfav Yayınları, İstanbul 2008, s. 216.

Ancak sure faziletleriyle ilgili rivayetler zayıf hatta uydurmadır.¹⁹ Bu rivayetler daha çok tefsir kitaplarında yer almaktadır.²⁰ Mesela Nuh b. Ebî Meryem (ö. 173/789) bizzat fazilet hadisi uydurduğunu itiraf etmiştir.²¹

Râzî, tefsir ettiği âyet ve sûrelerin faziletlerine dair kendi dönemine kadar yani XIII. yüzyıla kadar intikal eden rivâyetleri nakletmekle yetinmektedir. Mesela o, Fatiha Sûresi'nin tefsirinde söz konusu sûrenin fazileti ile ilgili üç hadise yer vererek sûrenin faziletini ele almaktadır. Buna göre;

1. "Fatiha sûresi, her türlü zehre karşı ilaçtır."²²

2. "Allah, bir kavme kesinleşmiş hükmünü gönderir. Ancak onların çocuklarının birisi okulda "elhamdü lillahi rabb'i-l alemin" diye okuyunca, Allah bunu duyar. Bu sebeple onlardan azabını kırk yıl kaldırır."²³

3. "Allah, gökten yüz dört kitap indirdi. Bunların yüzünün bilgisini, Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan'a koydu. Sonra bu dört kitabın taşıdığı ilimleri Furkan'a; Furkan'ın ilimlerini, mufassal sûrelere; mufassal sûrelerin ilimlerini de Fatiha'ya koydu. Kim Fatiha Sûresi'nin tefsirini bilirse, Allah'ın indirdiği bütün kitapların tefsirini bilmiş olur. Kim Fatiha Sûresi'ni okursa, sanki Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan'ın tamamını okumuş gibi olur."²⁴ Râzî, bu hadisleri naklettikten sonra bunun sebebini şöyle açıklamaktadır: "İlahi kitapların hepsinin gayesi, usûl, furû ve mükâsefe ilmidir ki bu sûre, bu üç ilmin tamamını ihtiva etmektedir. Bunun için bu yüce ve şerefli gaye bu sûrede bulunduğu için, sanki o, ilahi gayelerin tamamını ihtiva ediyor gibi olmuştur."²⁵

Râzî, bazı sûrelerin faziletini, sebepleriyle ve sonuçlarıyla o sûrenin başında ele almaktadır. Mesela o, Mülk Sûresi'nin başında, kendisini okumaya devam eden kimseyi kabir azabından kurtaracağı için Mülk sûresine el-Münciye ve el-Mücâdile isimlerinin de ad olarak verildiğini belirtmektedir.²⁶

Râzî, Âyete'l-Kürsi'nin tefsirinde bu âyetle ilgili, "Bu âyet herhangi bir evde

¹⁹ Aydemir, "Fezâilü'l-Kur'an", c. 12, s. 533

²⁰ Bkz. Ebu's-suûd, İrşadu'l-Akli's-Selîm, Beyrut ts., c. III, s. 103, 2008.

²¹ Zerkeşi, *el-Burhan*, c. I, s. 432.

²² Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadıl Darimî, *Sünen*, Fedâilu'l-Kur'an, tahk.: Hüseyin Selim Esed ed-Darani, Daru'l-Muğni, Suudiyye 1412/2000, 1. bs., c. XII, (4/2122).

²³ İsmail b. Muhammed Aclunî, *Keşfu'l Hafâ*, Mektebetu'l-Kudsi, Kahire 1351h, c. I, s. 221, (H.N: 672). Aclunî'ye göre bu rivayet mevzudur. Ancak Darimî Müsned'inde benzer anlamda Sabit b. Aclân el-Ensari'nin şu görüşünü nakletmektedir: "Denilir ki Allah yer ehline azap indirmeyi diler. Çocukların hikmet öğrendiklerini duyunca azabı onlardan geri çevirir." Darimî hadisin devamında hadis nakleden ravi Mervan b. Muhammed'in hikmetten maksadın Kur'an olduğunu söylediğini nakletmektedir. Darimî'nin muhakkikine göre ise bu rivayetin isnadı zayıftır ve Sabit b. Aclân'ın sözü olarak mevkuף bir haberdir. Bununla ilgili bk. Darimî, *Sünen*, Fedâilu'l-Kur'an, 4/2107.

²⁴ Yaptığımız araştırmalara göre el-Huseyn'e nispetle rivayet edilen bu sözün Razi'nin tefsiri dışında herhangi bir kaynaktan yer almamaktadır. Kur'an'ın faziletlerine dair ve Fatiha Sûresi'nin faziletiyle ilgili hadislerin değerlendirilmesi için bk. Abdullah Aydemir, *Hz. Peygamber ve Sahabenin Dilinden Kur'an'ın Faziletleri*, İzmir 1982.

²⁵ Fahreddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebir*, Dârü İhyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut 2008, c. I, s. 160.

²⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. X, s. 577.

okunduğunda, şeytanlar o evi otuz gün süreyle terk ederler ve hiçbir büyücü (sihirbaz) erkek ve hiçbir (büyücü kadın) kırk gece süreyle o eve giremez”²⁷ fazilet hadisini zikretmektedir.²⁸ Aynı zamanda o, İhlas Sûresi’nin tefsirinde, sûrenin hemen başında sûrenin faziletlerine dair rivâyetleri nakletmektedir:

1. “Bütün şeriatların ve ibadetlerin en önemli ve şerefli hedefi, Allah’ın zatını, sıfatlarını ve fiillerini bilmektir. Bu sûre de, Allah’ın zatını bilme konusunu ihtiva etmektedir. Dolayısıyla İhlas Sûresi, Kur’ân’ın üçte birine denk olmuş olur...”²⁹

2. Kadir gecesi, Kur’ân’ı ihtiva eden sedef olduğu için bin aydan daha hayırlı olmuştur. Kur’ân’ın hepsi de adeta “Kulhüvallahü Ehad” isminin, sedefi (kabı) dır. Bundan dolayı, İhlas Sûresi için fazilet söz konusu olmuştur.³⁰

3. Akli delil, kulun en yüce ve büyük derecesinin, kalbinin, Allah’ın celâl ve kibriyâ nurları ile aydınlanması olduğuna delalet eder. Bu ise, ancak bu sûreden elde edilir. Dolayısıyla bu sûre, sûrelerin en büyüğü olmuştur.”³¹

Râzî, “Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik” âyetinin tefsirinde ‘kevser’ kelimesiyle ilgili birçok görüşü nakletmektedir. Daha sonra bununla Kevser Sûresi’nin bizzat kastedildiğini açıklamakta ve bu sûrenin faziletlerini şöyle sıralamaktadır: “Kevser ile bu sûre kastedilmiştir. Zira bu sûre kısa olmasına rağmen, dünyevi ve uhrevi bütün nimetleri tastamam ihtiva eden bir sûredir. Çünkü bu sûre, şu bakımlardan mu’cizevi durum ihtiva eden bir sûredir:

1. Kevser, Hz. Peygamber’in ümmetinin çokluğuna hamledildiğinde, gaybî olan bu haberin aynen gerçekleştiği görülür.

2. Sûrede emredilen kurban kesme emri Hz. Peygamber’in maddi yönden zenginleşeceğine dair gaybî bir haber olup aynen gerçekleşmiştir.

3. Sûrede Hz. Peygamber’e buğzedenler asıl zürriyetsizler olarak vafedilmiştir ki, bu da gerçek olmuştur.

4. İnanmayanlar, bu sûrenin kısa olmasına rağmen muarazada bulunamayışları, Kur’ân’ın tümüne de muarazada bulunamayışı gerektirir. Dolayısıyla Kur’ân’ın tamamının mucizliği bu sûre ile te’yid edilmektedir. Böylece bu sûre, Kur’ân’ın tüm amaçlarını güçlü ve tam bir şekilde içeren, lafzen kısa ve anlamca büyük bir sûre olmuş olur.”³²

Râzî, bazen de âyet ve sûrelere ait fazilet rivâyetlerini aktarmakta ve onları daha sonradan gerekçelendirmektedir.³³ Mesela o, istiazenin faziletiyle ilgili farklı

²⁷ Darimî, *Fedâitül-Kuran*, 14.

²⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. III, s. 5.

²⁹ Tirmizî, *Sevâbu’l-Kur’ân*, 10.

³⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. XI, s. 358.

³¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. XI, s. 358.

³² Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. XI, s. 316.

³³ Muammer Erbaş, *Fahreddin er-Razi ile İbn Teymiyye’nin Kur’ân’a yaklaşımları*, Basılmamış Doktora Tezi, DEÜ Sos. Bil. Enst., İzmir, 2001, s. 137.

rivâyetleri zikretmekte ve bunların çoğunu da gerekçelendirmektedir: “Ma’kal b. Yesâr, Hz. Peygamber’in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: “Kim sabahleyin üç defa ‘Euzü billahi mineşşeytanirracim’ der ve Haşr Sûresi’nin sonundan üç âyet okursa Allah, o kimse akşamlayıncaya kadar, onun için istiğfar eder. (Allah’ın onu bağışlamasına dua eden) yetmiş bin melek vazifelendirir. O insan o gün ölürse şehit olarak ölür. Bunları akşamleyin söylerse aynı makamı elde etmiş olur.”³⁴ Râzî, bunu aklen şöyle izah eder: “O insanın ‘euzü billah’ demesi, kendisinin tam aciz olduğunu ve nefsinin kusurunu gösterirken, Haşr Sûresi’nin son üç âyeti, Allah’ın kemalini, celalini ve azametini gösterir. Kulluk makamındaki hâlin kemali ancak bu iki makam ile elde edilir.”³⁵

Ayrıca Râzî, Kur’an’ın tamamının faziletine işaret eden, “Kim Allah’ın kitabından bir harf okursa, ona bir hasene vardır. Hasanelere on misli karşılık verilir. Ben demiyorum ki, elif- lam- mim bir harftir. Bilakis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir”³⁶ hadisini Bakara Sûresi’nin başında nakletmektedir.³⁷ Görüldüğü gibi Râzî, Kur’an’ın faziletine ait rivayetleri nakletmeye ve bunları akli olarak izah etmeye ayrı bir önem vermektedir. Ancak her sûreyle de ilgili fazilet hadisi nakletmemektedir.

3. Kur’an Okuma Adabı

Kur’an okumayı bedeni ibadetlerden kabul eden³⁸ Râzî, tefsirinde Kur’an’ın nasıl okunması gerektiği üzerinde de durmaktadır. Mesela o, “Kur’an’ı da açık açık, tane tane oku!”³⁹ âyetinin tefsirinde, tertil hakkında muhtelif nakillerde bulunmaktadır. Zeccac, bu ifadenin manasının, “Onu açık bir şekilde oku” şeklinde olduğunu, onun açık şekilde okunması ise, onun hususunda acele etmeden, bütün harflerin hakkının tastamam verilerek okunması gerektiğini ifade etmektedir. Müberred ve Leys’de bu ifadenin aslını, “bir şeyi sırası üzere, tek tek yapmak” şeklinde açıklamaktadırlar. Dolayısıyla onun, yavaş yavaş, itinalı ve güzel bir şekilde sıralanarak okunması gerekmektedir. Buna göre âyette geçen “tertil” lafzı, emredilen şeyin farzîyetini ve okuyan kimsenin mutlaka uyması gerektiği hususu te’kid etmektedir.⁴⁰

Râzî, söz konusu âyetin tefsirinin akabinde Kur’an’ın okunuşu hususunda şuna değinmektedir: “Bil ki Allah, Peygamber’e gece namazını emredince, o âyetlerin hakikat ve incelikleri hususunda iyice düşünebilmesi için Kur’an’ı “tertil” ile okumasını emretmiştir. Binaenaleyh Allah zikrine vuslat sağlanınca, kişi Allah’ın aza-

³⁴ Tirmizi, *Fadailu'l-Kur'an*, 22.

³⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. I, s. 78.

³⁶ Tirmizi, *Fezâilü'l-Kur'an*, 16; Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, çev.: M. Yaşar Kandemir ve diğerleri, Erkam Yayınları, İstanbul 2001, c. V, s. 108.

³⁷ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. I, s. 249.

³⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. IX, s. 60.

³⁹ Müzzemmil 73/4.

⁴⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. X, s. 683.

metini ve celalini anlar. Va'd ve va'idine vuslat sağlayınca da ümit ve korku elde edilmiş olur. Kur'an'ı hızlı okumak ise, kişinin onun manalarına vukuf sağlayamadığını gösterir. Çünkü nefis, ruhani-manevi-ilahi şeyleri zikretmek ile sevinir. Bir şey ile sevinen de, onu sıkça yâd etmeyi sever. Bir şeyi seven ise, onun üzerinden hızlıca geçmez. Böylece "tertil" in maksadının, kalbin huzuru ve marifetullahın kemale ermesi olduğu ortaya çıkmış olur."⁴¹

Râzî, "Öyleyse Biz onu okuduğumuz vakit, sen onun Kur'an'ına (okunuşuna) uy."⁴² âyetinin tefsirinde, söz konusu âyetin Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı Cebrâil ile birlikte okumasını nehyettiğini, okumaya ancak Cebrâil sustuğunda başlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu âyet nâzil olduktan sonra Hz. Peygamberin, vahiy geldiğinde başını önüne eğip vahiy dinlediğini ve Cebrâil gidince de gelen âyetleri okumaya başladığını da İbn Abbas'tan rivâyet etmektedir.⁴³

Râzî, Kur'an okurken sesin ne çok alçak ne de çok yüksek olmamasına dikkat çekmektedir. Mesela o, "...Namazında pek bağırma, sesini o kadar da kısma. İkisinin arası bir yol tut."⁴⁴ âyetinin tefsirinde, bu hususla ilgili birçok nakilde bulunmakta ve nihai değerlendirmesini şöyle yapmaktadır: "İşlerin iki ucu, yani ifrat ve tefrit kınanmıştır. Doğru olan ortayı gözetmektir. İşte bu manadan dolayı Allah bu ümmeti, "Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır"⁴⁵ diye methetmiş, yine mü'minleri, "Onlar ki harcadıkları vakit ne israf, ne de sıklık yapmazlar, (harcamaları) ikisi arası ortalama olur"⁴⁶ şeklinde övmüştür. Aynı şekilde bu âyette de, iki aşırılıktan, yani çok yüksek sesle veya çok alçak sesle okumaktan men etmiş ve "İkisinin arası bir yol tut" diyerek itidali emretmiştir."⁴⁷

Râzî, Kur'an okumanın adablarından birinin de istiaze olduğunu ifade etmektedir. O, "Kur'an okuduğun zaman, o kovulmuş Şeytan'dan Allah'a sığın."⁴⁸ âyetinin tefsirinde, bu hitabın Peygamber'e olmakla beraber bütün mü'minleri kapsadığını belirtmektedir. Zira, Peygamber bile Kur'an okurken eûzü-besmele çekmeye muhtaç olunca, onun dışındakiler haydi haydi muhtaç olur. Bundan dolayı Allah, Peygamberi'nin Kur'an okuyuşuna, vesveseden korunmuş olarak devam edebilmesi için, Kur'an okurken istiaze bulunmayı emretmiştir.⁴⁹

Ayrıca Râzî, Kur'an okunduğunda onu dinlenmenin farz olduğunu da ifade etmektedir. O, "Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun. Umulur ki merhamete nail olursunuz."⁵⁰ âyetinde geçen "Hemen onu dinleyin ve susun." sözünün bir emir olduğunu, emrin zahirinin ise vucûb (farziyet) ifade ettiğini belirtmekte-

⁴¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. X, s. 683.

⁴² Kıyame 75/18.

⁴³ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. X, s. 729.

⁴⁴ İsra 17/110.

⁴⁵ Bakara 2/143.

⁴⁶ Furkan 25/67.

⁴⁷ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. VII, s. 419.

⁴⁸ Nahl 16/98.

⁴⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. VII, s. 268-269.

⁵⁰ A'raf 7/204.

dir. Dolayısıyla bu âyetin gereği susup Kur'an'ı dinlemek vacibtir.⁵¹ Bununla beraber o, söz konusu âyetin tefsirinde bu emrin muhatabının kim olduğu hususunda birçok nakilde bulunmakta ve kendisi bu emrin muhatabının kâfirler olduğunu bildirmektedir. Çünkü, muhatap kâfirler olunca âyette geçen, “Umulur ki merhamete nail olursunuz.” ifadesi yerinde olmuş olur. Bu durumda mana, “Onu dinleyiniz, susunuz. Böylece belki sizler, o Kur'an'daki i'câz delillerine muttali olur ve peygambere iman edersiniz; böylece de merhamete nail olanlardan olursunuz.” şeklinde olduğunu ifade etmektedir.⁵² Böylece Râzî, tefsirinde Kur'an'ın okunma adabıyla ilgili bazı ayetleri zikretmekte ve onları çeşitli akli izahlarla tefsir etmektedir.

Sonuç

Kur'an İlimleri ile ilgili doyurucu çalışmaların henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde tefsirini kaleme alan Râzî, Kur'an tarihi ve Kur'an İlimleri ile ilgili görüşlerini müstakil başlıklar altında ele almayı, çoğunlukla bu görüşlerini âyetleri tefsir ederken dolaylı olarak ortaya koymuştur.

Râzî'nin eserinde ele alıp incelediği Ulumu'l-Kur'an konularından bir tanesi de fadâilu'l-Kur'an'dır. Râzî, tefsir ettiği âyet ve sûrelerin faziletlerine dair kendi dönemine kadar intikal eden rivâyetleri nakletmekle yetinmiş; ancak bazı sûrelerle ilgili fazilet rivayetlerini, sûrenin başında sebepleriyle ve sonuçlarıyla ele alıp gerekçelendirmiştir. Bazı ayetlerin tefsirinde âyetle ilgili fazilet hadislerini de zikretmiştir.

Râzî, Kur'an okumayı bedenî ibadetlerden kabul etmiş ve Kur'an'ın nasıl okunması gerektiği üzerinde durmuştur. Kur'an okurken sesin çok alçak ya da çok yüksek olmamasına dikkat etmeyi ve Kur'an okumaya istiaze ile başlanılmasını da Kur'an okumanın adablarından kabul etmiştir.

Ayrıca Râzî, Kur'an okunduğunda onu dinlenmenin “*Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun. Umulur ki merhamete nail olursunuz*”⁵³ ayetinden ötürü farz olduğunu da ifade etmiştir. Âyette geçen “Hemen onu dinleyin ve susun” ifadesinin bir emir olduğunu, emrin zahirinin ise vucûb (farzîyet) ifade ettiğini belirtmiştir. Bununla beraber o, bu emrin muhatabının kâfirler olduğunu belirtmiştir. Ancak o zaman “Umulur ki merhamete nail olursunuz.” ifadesinin yerinde olacağını ifade etmiştir.

Kaynakça

Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l Hafâ*, Mektebetu'l-Kudsi, Kahire 1351h.

⁵¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. V, s. 439.

⁵² Râzî, *Tefsir-i Kebir*, c. V, s. 441.

⁵³ A'raf 7/204.

- Aydemir, Abdullah, *Hz. Peygamber ve Sahabenin Dilinden Kur'an'ın Faziletleri*, İzmir 1982.
- Aydemir, Abdullah, "Fezâilü'l-Kur'an", *DİA*, İstanbul 1995.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadıl, *Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, Daru'l-Muğni, Suudiyye 1412/2000.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İfav Yayınları, İstanbul 2008.
- Ebu's-suûd, İrşadu'l-Akli's-Selîm, Beyrut ts.
- Erbaş, Muammer, *Fahreddin er-Razi ile İbn Teymiyye'nin Kur'an'a yaklaşımları*, Doktora Tezi, Danışman: Mustafa Çetin, DEÜ Sos. Bil. Enst., İzmir, 2001.
- İbn Mânzûr, Ebu'l Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut ts.
- Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, trc. M. Yaşar Kandemir v.dğr., Erkam Yay., İstanbul 2001.
- Râzî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir*, Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut 2008.
- Sâlih, Subhi, *Mebahis fi ulumi'l Kur'an*, Beyrut 1985.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'an ve Bağlam*, Şule Yay., İstanbul 2008.
- Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, tah. Saïd el-Mendub, Daru'l-Fikr, Lübnan 1416h.,
- Tahânevî, Muhammed b. A'la b. Ali el-Farukî el-Hanefi, *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn*, Kahraman Yay., İstanbul 1984.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, Beyrut ts.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-irfân fi ulumi'l-Kur'an*, Mısır ts.
- Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Darü'l-Ma'rife, Beyrut ts.

